تهوع واستفراغ ازدید گاه طب مدرن و سنتی ایران

محمدعلی کمالی[الف]،محمد مظاهری[ب]، مهدی برهانی [ج] ، محمود بابائیان [ج]، احمدرضا شریفی [ج] ، مهین الصاق[ب]، محمدرضا حاجی حیدری [ج] ، مریم یاوری[الف] ، مجید آویژگان [د]، پیمان ادیبی [هـ*]، علیرضا قنادی [و]

[الف] دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

[ب] دانشکده طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

[ج] گروه طب سنتی ایران، دانشکده پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران

[د] گروه بیماریهای عفونی و گرمسیری، دانشکده پزشکی، ، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

[ه] گروه داخلی، دانشکده پزشکی و مرکز تحقیقات جامع نگر عملکرد گوارش، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

[و] گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

چکیده

از جمله علل شایع مراجعه بیماران به درمانگاه گوارش و دیگر درمانگاهها ، تهوع واستفراغ می‌باشد که در صورت درمان می‌تواند تا حدود زیادی زندگی عادی فرد مبتلارا مختل کند .

در طب مدرن معمولا از دو واژه تهوع واستفراغ جهت توصیف بیماری استفاده می‌شود که تاکنون تحقیقهای گسترده ای در راستای پیشگیری ودرمان آن انجام شده وتوصیه های فراوانی در این زمینه وجود دارد . در طب سنتی ایران چهار واژه تهوع ، غثیان ، تقلب نفس وقی به کار رفته که درقسمت علل ایجاد کننده آن یک سبب کلی و هفت سبب جزیی به نام «اسباب وعلل»قی،تهوع و مواردی دیگر ذکر شده است.در این طب از نقش اخلاط ،ضعف معده،فساد غذا در معده ومشارکت دیگر اعضا درایجاد این بیماری سخن به میان آمده وسپس پیشگیری ودرمان براساس سبب بیماری و نوع خلط بیماری زا پایه ریزی می‌شود.

برخی از اوقات ممکن است علت اصلی ایجاد این بیماری در اعضای دیگر مانند دماغ،جگر،طحال و دیگر اعضا باشد(مشارکت اعضا)، که در این حالت درمان اصلی باید متوجه رفع مشکل آن عضو گردد. رنگ مواد مستفرغه دال بر نوع خلط وماده مسبب قی می باشد. رابطه قی با رطوبت وضعف معده از دیگر موارد ذکر شده در این طب است.

انجام قی داوطلبانه با تشخیص و نظارت طبیب حاذق در موارد خاص به عنوان پیشگیری و درمان جهت پاکسازی بدن از فضولات و مواد زاید از دیگر موارد پیشگفت در طب سنتی ایران است.

واژگان کلیدی: تهوع ، طب سنتی ایران ، طب مدرن ،غثیان ، قی.

تاریخ دریافت: اسفند ۹۰
تاریخ پذیرش: مرداد ۹۱

مقدمه:

تهوع واستفراغ یکی از مشکلات شایع در بیماران مراجعه کننده به کلینیک گوارش و بعضاً دیگر کلینیک‌ها می‌باشد(۱). در طب سنتی ایران چهار واژه قی،تهوع، غثیان و تقلب نفس ذکر شده وبرای هریک تعریف خاصی مطرح است.

در حال حاضر اقبال عمومی به استفاده از روشهای درمانی طب مکمل و جایگزین در حال گسترش می‌باشد و مکتب طب سنتی ایران با پشتوانه بالینی طولانی و منابع مکتوب متعدد

* فرد مسئول مکاتبات: adibi@med.mui.ac.ir

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

وبا الهام گرفتن از مکانیسم های دفاعی بدن جایگاه ویژه ای یافته است . در این طب ازروشهای درمانی مختلف برای پاکسازی بدن استفاده می‌گردد(۲) و قبل از شروع به درمان ، سعی در تعیین مزاج کلی بیمار،مزاج عارضی وی ،خلط احتمالی مسبب بیماری ، مشارکت یا عدم مشارکت دیگر اعضا و سایر موارد می‌باشد، سپس با کوشش درجهت تعدیل مزاج بیمار بااغذیه مناسب، پاکسازی معده و در صورت لزوم استفاده از ادویه به درمان بیماری پرداخته می‌شود (۳-٤).

روش‌ها:

تهوع و استفراغ در طب مدرن :

تهوع علامتی است ذهنی با احساس ناخوشایند احتیاج فوری به استفراغ که به طور معمول در اپی گاستر یا گلو احساس می‌شود وابعاد آن شامل حالت تهوع ، ناراحتی اپی گاستر، احساس سنگینی ودیگر علامات شامل تعریق ،گیجی وحتی علایم خلقی خستگی وافسردگی می‌باشد. (۱)

استفراغ به خروج انفجاری محتویات معده یا روده از طریق دهان همراه با انقباض ماهیچه های شکم وعضلات قفسه سینه گفته می‌شود. (۱)

معیارهای تشخیصی تهوع مزمن :

۱- تهوع رنج آورکه معمولا چند باردرهفته رخ دهد.

۲- معمولا با استفراغ همراه نمی‌باشد .

۳- نبود مشکل متابولیک در فرد وعدم وجود اختلال در آندوسکوپی دستگاه گوارش فوقانی از دیگر معیارهای تشخیصی تهوع مزمن می‌باشد.

معیارهای تشخیصی استفراغ عملکردی مطابق با معیارهای ROME III :

۱. میانگین دفعات استفراغ یک یا بیشتر در هفته .

۲. عدم وجود معیارهای نشخوار (Rumination).

۳. فقدان استفراغ عمدی و عدم اعتیاد به حشیش .

٤. نبود اختلالات سیستم اعصاب مرکزی ویا بیماری متابولیک که توجیه گر استفراغ باشد.

نکته : معیارهای فوق باید به مدت سه ماه ادامه داشته وشروع علایم حداقل شش ماه قبل از آغاز تشخیص باشد .

سندرم استفراغ دوره ای (Cyclic vomiting syndrome) ومعیارهای تشخیصی آن :

۱. دوره های مکرر استفراغ با توجه به شروع و مدت آن باید کمتر از یک هفته باشد.

۲. رخ دادن سه یا بیشتر از این دوره ها در مدت زمان یکسال .

۳. عدم وجود استفراغ در فواصل زمانی بین حملات .

- استفراغ دوره ای گاهی همراه با سیکل های قاعدگی خانمها ویا در زمان بارداری رخ می‌دهد. (۱)

تهوع با فراوانی نسبی ۵۱٪ واستفراغ با ۲۵٪ دربیماران مبتلا به زخم پپتیک و مبتلایان به سوءهاضمه بدون زخم، ازشکایات اولیه بوده است. (۵)

- تهوع و استفراغ جزیی از سند رم دیس پپسی شناخته می‌شود بطوری‌که ٤٦٪ مبتلایان به IBS –C1 (سندروم روده تحریک‌پذیر با غلبه یبوست) و٤٨٪ مبتلایان به IBS –D 2 (سندروم روده تحریک‌پذیر با غلبه اسهال) از آن رنج می برند.(٦)،

در مطالعه ای میدانی غثیان با ۲۰٪ و تهوع با ۱۰٪ در بیماران دارای علایم معدی که به درمانگاه دانشکده طب سنتی تهران مراجعه کرده بودند مشاهده شد. (۷)

درمان در طب مدرن :

در طب مدرن درمان در مرحله اول، بررسی واصلاح رژیم غذایی وبهبود وضعیت روحی روانی بیمار توصیه می‌شود . در مرحله بعد استفاده از ضد افسردگیهای سه حلقه ای وداروهای ضد میگرن را در درمان استفراغ عملکردی موثر دانسته ،استفاده از رفتار درمانی و آموزش مهارتهای اجتماعی و شناختی را قابل ارزیابی می‌دانند . در تهوع ایدیو پاتیک مزمن بلوک کننده های رسپتور 5-HT3 مانند اندانسترون ، پرومتازین و ضد افسردگیهای سه حلقه ای را در درمان موثر می‌داند . بتا بلوکرها در درمان تعدادی از بیماران مبتلا به استفراغ های دوره ای مفید هستند (۱).

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

تهوع واستفراغ از دید گاه طب سنتی ایران :

در این طب از چهار واژه برای تعریف وتوصیف بیماری استفاده شده است .

۱. تهوع : حرکت معده برای دفع ماده ای است که در داخل جرم معده قرار دارد، بدون آنکه چیزی دفع شود .

2. غثیان : حالتی است از دل بهم خوردن واین به علت تقاضای معده برای خارج کردن هر گونه ماده غیر طبیعی بدون انجام هیچ حرکتی است. دراین حالت ماده غیر طبیعی به پرز های معده چسبیده است .

۳. تقلب نفس : به غثیان دایم وهمیشگی بدون انجام استفراغ اطلاق می‌شود .

٤ . قی (معادل لفظ استفراغ در طب جدید است): حرکت معده برای دفع موادی است که در حفره معده قرار گرفته وبا این اقدام، آن ماده از راه دهان دفع می‌شود.(٤)

قی وقتی بوجود می‌اید که ماده موذی در قعر معده قرار گرفته باشد ،سپس معده به حرکت درآمده به طوری که قعر آن بالا آمده به فم (دهانه معده) نزدیک شده تا بتواند این ماده غیر طبیعی را رانده وخود را پاکسازی نماید. (۸)

غثیان، مقدمه و مبدا قی بوده که شامل دو حالت است :

۱. غثیان دایم : ماده غیر طبیعی در خود معده تولید شده ویا از جایی دیگراز بدن آمده و به معده ریخته شده است، سپس به طبقات لایه ای آن نفوذ کرده وبا تحریک فم معده موجب غثیان دایم فراهم می‌شود.

۲. غثیان دوره ای: ماده غیر طبیعی در خود معده تولید نشده بلکه مستقیما از دیگر اعضا مانند دماغ به معده آمده و در طبقات لایه ای معده نیز نفوذ نکرده است. (۳)

در تمامی حالات چهارگانه پیشگفت ، بی اشتهایی علامتی غالب است . بعضی از انواع قی حاد همراه با اضطراب و نگرانی بیمار است مانند بیماری هیضه(هیضه به نظر گاسترو آنتریت می‌رسد) که در افراد دچار ضعف معده به علت سنگینی و ثقل طعام بر معده آنان اتفاق افتاده و فرد دچار قی می‌شود. (٤)

اسباب وعلل قی، تهوع ، غثیان و تقلب نفس در طب سنتی ایران :

اسباب وعلل قی دو نوعند : کلی وجزیی

سبب کلی :آزار معده از دماغ یا مشارکت معده با دماغ درایجاد بیماری.

اسباب جزیی : هفت سبب هستند که عبارتنداز :

۱. تولید ماده مسبب قی در خود معده، که شامل اخلاط سودا ، بلغم ویا صفرا می‌باشد ویا ریزش ماده از عضوی دیگر مانند طحال به معده .

۲. ضعف معده به علت سوء مزاجات واعراض نفسانی شامل هم ،غم و ترس.

۳.فساد غذا در معده به علل : کمیت (پرخوری) و کیفیت آن شامل خوردن غذای تند ، شور ،ترش، بسیار چرب یا غذای سوخته ، سوء تدبیر در غذا خوردن مانند خوردن غذای لطیف بر غذای غلیظ که درآن صورت غذای لطیف فاسد شده باعث اذیت معده شده و معده ناچار در دفع آن می‌کوشد.

٤ .خوردن غذاهای تهوع آور،تخیل آنها وحتی بوییدن مواد مشتمئز کننده.

۵. اورام معده واحشا به خصوص ورمهای گرم که ایجاد قی می‌کند .

٦.در بحران (مثل تبهای حاد) طبیعت یا همان قوه مدبره بدن جهت دفع ماده بیماری زا آن را به سمت معده رانده واین ماده رانده شده باعث قی می‌شود.

۷. دیگر بیماریها شامل برخی سردرد ها(مثلا بیضه) ، سوء هضم ، "انقلاب معده " ،دیدان (انگلها) ، قولنج و غیره که با آزار معده سبب ایجاد استفراغ می‌شوند .

تعریف "انقلاب معده": هر غذایی که خورده شود وبعد از هضم معدی با قی خارج شود و علت تشبیه آن به انقلاب آن است که قسمت تحتانی معده به طرف بالای آن حرکت کندویا اینکه معده کار خود را خلاف حالت طبیعی انجام دهد که علل آن عبارتند از وجود زخم در اثنی عشر یا درسایر بخشهای روده کوچک. (٤)

قی ممکن است به‌واسطه استعمال دارو ایجاد شود که مضر و پرمخاطره است ولی اگر به وسیله غذا ایجاد گردد باعث

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

پاکسازی معده و سبکی اعضای مجاورمیشود. (۹)
به علت شدید الحس بودن فم معده، استشمام روایح بدبووکریه سبب غثیان می‌شود. (۱۰)

قی الدم (استفراغ خونی) :

به دو علت بوجود می‌آید :

۱. به دلیل پاره شدن یا قطع رگی از رگهای مری یا معده و یا گشاده شدن بیش از حد این عروق قی الدم بوجود می‌آید که نشانه آن احساس درد در ناحیه مری یا معده است ولی اگر درد بین دو کتف باشد اختصاص به جراحت مری دارد .

۲. بر اثر پدید آمدن آفت در کبد یا طحال و سپس سرایت خون از این اعضا به معده ، قی الدم ایجاد می‌شود . مشخصه این نوع ، وجود نشانه های آسیب و تباهی در کبد یا طحال می‌باشد. (۱۱)

علل ایجاد تهوع از دیدگاه طب سنتی ایران :

۱.ماده غیر طبیعی در معده جا خوش کرده که باید در دفع آن کوشید.

۲. وارد آمدن ضربه به سر

۳.چنگ زدن خلط موذی به جدار معده

٤. وجود خلط صفراوی فاسد کننده غذا در معده

۵. رطوبت فم معده را سست کرده باعث حالت تهوع می‌شود .

٦. رطوبت غلیظ در معده جای گرفته است .

۷. افزایش میزان رطوبت در معده که با ایجاد ثقل باعث تهوع می‌گردد.

۸. تهوع به علت وجود خون یا بلغم در معده ،که این حالت هنگامی اتفاق می‌افتد که معده کاملا خالی از غذا بوده ،هیچ غذایی نیز دریافت نکرده باشد و رگهای خون‌رسان نیز کفایت تغذیه آن را نکند، در این هنگام معده از فرط گرسنگی به ناچار خون را قبل از آنکه به هم مزاجی خود درآمده باشد هضم می‌کند که در اثر این فعل وانفعالات تهوع روی می‌دهد . (۳)

توضیح : بنا بر عقیده حکمای طب سنتی هر عضوی در بدن تغذیه مخصوص به خود را دارد وماده تغذیه رسان به هر عضو ابتدا باید با تغییراتی به هم مزاجی آن عضو درآید تا قابل استفاده باشد. (۱۲)

همان‌گونه که در جدول ۱اشاره شده است احساس قی بعد از حرکت روی غذا، دلالت بر رطوبت فم معده ویا ضعف معده می‌کند. (۳)

جدول ۱. رابطه قی بعد از حرکت روی غذا با رطوبت و ضعف معده

قی بعد از حرکت روی غذا	۱- رطوبت معده	a-معده خالی b- کم اشتهایی c- خروج مواد غذایی همراه با مقداری بلغم در قی
	۲- ضعف معده	a- وجود امتلا b- اشتهای طبیعی c- تنها خروج مواد غذایی در قی

در قی ، خلط بلغم بیش از همه اخلاط خارج می‌شود و خلط صفرا وخلط سودا به ترتیب در مراحل بعد قرار می‌گیرند . خلط سودا فقط در قی افرادی یافت می‌شود که پیوسته شراب می‌خورند، کبد گرم داشته و طحالشان بزرگ شده است ویا در زنانی که قاعدگی ندارند. (۱۳)

جدول ۲ . معیارهای دالّ برنوع خلط وماده مسبب قی وارتباط آن با رنگ مواد دفع شده و علایم همراه

رنگ مواد مستفرغه	نوع خلط در معده	علایم همراه
زرد مایل به سبز	صفرا	نفخ ،قراقر،تشنگی مفرط،تلخی دهان
سیاه	سودا	ترشی مزه دهان،عدم تشنگی
شفاف زجاجی (به رنگ شیشه)	بلغم	نفخ وقراقر در امعا ومعده ،کمی تشنگی ، سیلان لعاب از دهان
شفاف به رنگ آب بینی	انصباب خلط از دماغ به معده	مشارکت دماغ با معده در ایجاد قی ،تهوع ، غثیان و تقلب نفس

درمان در طب سنتی ایران :

طبق نظر حکما، درمان در جهت بر طرف کردن عامل اصلی است، اصلاح مزاج بیمار به تفکیک نوع خلط مسبب بیماری الزامی است. (۳-٤)، با پاکسازی معده از وجود خلط فاسد می‌توان از قی پیشگیری کرد. (١٤)، در کسی که هر چه می‌خورد قی می‌کند باید غذا را کم کم و به تدریج داد، در ضمن غذای وی لطیف و قلیل باشد .

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

بعضی از روشهای درمانی تو صیه شده :

۱. منحرف ساختن ماده از معده به سوی اندامها .

۲. بانداژ اندام تحتانی بیمار از بالا به پایین و سپس قرار دادن آنها در آب گرم .

۳. گرم کردن اندام همراه با ماساژقوی آنها در تسکین قی .

٤. حجامت خشک (باد کش) اطراف ناف ، میان دو کتف و ساق پا ها.

۵.روزه داری و ورزش.

٦. انحراف ذهن ازتصور و ترسیم چیزهای کریه و مخالف طبع.

۷. برای جلوگیری از قی ، جذب ماده به سوی اندام بسیار سودمند است به خصوص اگر این ماده از اعضای دیگر به جز دماغ به معده ریزش کرده باشد .

۸. اگر همراه با قی و غلبه غثیان ، امتلا هم وجود داشته باشد فصد مفید است .

مواد قابض معطر و کلیه مواد اشتهاآورو جذاب در درمان غثیان ، تقلب نفس ،تهوع و قی سودمند است . ترکیبی از سفوف (آرد) سماق همراه گشنیزخشک وغنچه گل در کاهش وقوع قی مفید است. (۳)

درمانهای ذکر شده در منابع طب سنتی بر پایه سبب شناسی تهوع ،غثیان ،تقلب نفس وقی :

درمان قی ، تهوع و غثیان ناشی از تولید بلغم در معده :

بیمار ماهی شور با نان خورده واز نوشیدن آب منع شود تا آنکه تشنگی شدید غالب شود سپس از آبی که لوبیا ، ترب ،خردل ،نمک وعسل در آن جوشانیده باشند ،بنوشد .

جوشانده عود و قرنفل ومیخک در درمان قی ناشی از بلغم مجرب است. بیمار از مصرف اشیای مولد بلغم مانند میوه های تر خودداری نماید . ورزش نیز در حد اعتدال مفید است.

درمان قی ، تهوع و.... ناشی از تولید سودا در معده :

بهتر است در این حالت قبل از هر اقدامی بیمار حقنه شود .

شربت انار مخلوط با ادویه جات معطر و نعنا مفید است .

طحال را با ترکیب اکلیل الملک ، آس ، لادن ، اشنه و شراب عفص ضماد کنند . فصد رگهای پا و حجامت ساقهای پا نیز در این افراد مفید است .

درمان قی ، تهوع .... ناشی از تولید صفرا در معده :

آب انار میخوش ،آب به ،آب گلابی ،آب غوره ، آب زرشک ،آب سماق وآب لیمو را به مقدار مساوی گرفته و بجوشانند تا یک سوم آن باقی بماند سپس قند سفید داخل آن حل کرده ، به قوام آورند و میل نمایند .حجامت خشک نزدیک ناف وبین دو کتف نیز مفید است .

درمان قی ، تهوع و.... ناشی از مشارکت دیگر اعضا بدن مانند دماغ ، جگر ، طحال ، کیسه صفرا و رحم :

تقویت عضو مشارک یا تقویت کل بدن و تقویت معده با آب میوه ، رب میوه وادویه خوشبوی قابض توصیه می‌شود . به کار بردن حقنه ملین و استفاده از ضماد به بریان کرده و سیب بر روی معده در این افراد مفید است. (۱۵)

درمان قی ، تهوع و.... ناشی از ضعف معده :

در افرادی که معده ضعیف داشته وبا غذا خوردن دچار غثیان می‌شوند باید قبل از غذا به آنها ماده نرم لیز کننده (مزلق) خوراند و بعد از غذا مواد قابض داد ،آنگاه آهسته قدم بزنند تا غذا به قعر معده سرازیر شود، سپس معده را با جوارشات تقویت و حرکت را بیشتر کرد. ومعده را با ضمادهای قابض تقویت نمایند. (۱۳)

درمان قی ، تهوع و.... ناشی از فساد غذا :

در این نوع قی که به دنبال مصرف غذاهای فاسد رخ می‌دهد، در ابتدا باید غذا را اصلاح کرد ،سپس مقویات خوشبوی معده ، گرم یا سرد را بنا بر موافقت مزاج بیمار استعمال کرد. (۳)

درمان قی ،تهوع و.... ناشی از بحران:

قی در بحران اگر شدید نباشد و به سبب آن بدن پاکسازی شود مفید است، ولی اگر مفرط بوده و کیفیت آن سوداوی یا زنگاری باشد ناپسند است . تا زمانی که توان بدنی بیمار اجازه بدهد لازم به جلوگیری ازانجام قی نیست، بلکه باید بااستفاده از سکنجبین و مواد مشابه آن طبیعت یا نیروی ذاتی بدن را برای قی کمک کرد تا بدن پاکسازی شود، مگر آن که ضعف

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

شدید برای بیمار ایجاد شود .
در این افراد برای تسکین تب ، شربت نیلوفر و گلاب و بعد از قی شربت انار و پودنه مفید است. (۳)

درمان قی، تهوع و... ناشی از دیدان (انگلها) :
باید برای از بین بردن دیدان واخراج آنها از بدن اقدام کرد (٤).

دیگر توصیه ها دردرمان قی ، تهوع ، غثیان وتقلب نفس :
بیمار مبتلا به قی شدید به منظور درمان،غذاهایی که سریع و آسان هضم می‌شود، بخورد وازنوشیدن آب سرد ، استحمام با آب سرد ومواجهه با هوای سرد بپرهیزد . سکون وآرامش و روزه داری نیز مفید است. (١٦)
آمیزه ای از دو جزء انار ملس و یک جزء آب برنج را تهیه کرده وصبح هنگام یک فنجان از آن بنوشند که به منظور رفع ترشی معده ، قی و درد معده بسیار مچرب است . آشامیدن یک فنجان عرق اسپند دانه دار (اسپند سفید) نیز مفید خواهد بود. (۱۷) مصرف مقداری مصطکی همراه با آب سیب معده را تقویت کرده و غثیان را تسکین می‌بخشد . جویدن سقز وامثال آن مسکن قی و مانع ایجاد آن است.
اگر سک همراه عود خام و میخک به مقدار مساوی در آب سیب مخلوط کرده، تناول کنند مفید خواهد بود .
عدس را در آب پخته و سپس آب آن را دور بریزند ، مجددا عدس را در سرکه بپزند و تناول کنند در علاج قی مفید است. (۱۲)

انجام قی به عنوان پیشگیری و درمان :
قی ملایم در صورت مساعدت بدن با شرایط قی که تفصیل آن بر طبیب حاذق پوشیده نیست در هر ماه دو مرتبه به منظور پاکسازی معده از فضولات لازم بوده ودر حفظ صحت موثراست . تشخیص وتعیین اصحاب قی (واجدین شرایط) برعهده طبیب است وهرکسی نمی‌تواند خود سرانه اقدام به قی نماید. (۱۸)

بحث و نتیجه گیری:

در طب مدرن معمولا دوواژه تهوع و استفراغ ، نحوه ایجاد آن ودرمانهای مربوطه مطرح می‌باشد، در حالی که در متون معتبر طب سنتی ایران، چهار واژه تهوع ، غثیان ،تقلب نفس وقی ذکر شده وبه تفصیل به تعریف آن پرداخته وازعلل اولیه ایجاد این حالات چهارگانه ،نقش دیگر اعضا (مشارکت عضو) درپیدایش مشکل وبالتبع ایجاد قی وسایر حالات ، سخن به میان آمده ،همچنین در مورد نقش اخلاط و دیگر موارد در پیدایش بیماری پیشگفت، به حسب علت، درمان جداگانه ای برای هر یک ذکرشده است .

به نظر می‌رسد به دورازهرگونه تعصب و یک‌سونگری با مطالعه وبررسی آثارو تجارب حکمای بزرگ طب سنتی ایران همچون ابن سینا ، رازی و دیگر اندیشمندان این عرصه با استفاده همزمان از روشها وامکانات تشخیصی ودرمانی طب مدرن ،بتوان درجهت کاهش آلام بیماران و پایه ریزی آینده ای روشنتر گام برداشت.

REFERENCE:

1. Tack J,Talley NJ,Camilleri M ,Holtmann G ,HuPinjin,Malagelad. J-R ,Stanghellini V.Functional Gastroduodenal Disorders.in:Drossman DA ,Editor. ROME III The Functional Gastrointestinal disorders.3rd ed. United states of America : A llen press ,inc.,lawrence, ks;2006.p.516

2. Sadeghpour, Omid; Jeladat, Amir: purgative drugs. The main categories of medicinal herbs, Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine, second year, second vol., Tehran: Iranian Academy of Medical Sciences

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]

Publications, 1390.

3. Pour cena, Hussein ebn Abdullah: Law in medicine. Soroush publications. Translation: Abdel Rahman Sharafkandi, 1368.

4. Cheshti, Muhammad Azam: Azam's Elixir. Tehran manuscript: The institute of medicine history studies, Islamic and complementary medicine, 1383.

5. Kalantari, Hamid; Nourian, Seyyed Muhammad: Non-ulcer dyspepsia and peptic Ulcer in endoscopy. University of Medicine's journal, Year 28, No. 18, Isfahan, 1389.

6. Cremoni N I f, Talley . NJ - The overlap between functional dyspepsia and irritable bowel syndrome - a tale of one or two disorders ? - Alment pharmacol ;2004: 20 (suppl .7) 40 – 49

7. Emtiazi, Majid; Nazim, Ismail, Keshavarz, Mansour, Kamali-Nejad, Muhammad; Goushe gir, Seyed Ashraf Uddin, Hashem Dabbaqian, Fattaneh; Shahrad Bajestani, Hadi: Sinai Medicine and fat increase. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine, the second year, the second vol. Tehran: Iranian Academy of Medical Sciences Publications, 1390.

8. Al-Ahwazi, Ali ibn Abbas: Complete Alsanaha Altabyah. Qom: Institute of Natural Medicine's Revival, 1387.

9. Chaghminy, Mahmud ebn Muhammad: "Ghanounche dar teb". Vthshyh Translation: Doctor Muhammad Taqi Mir, second print, Tehran: Iran's University of Medical Sciences and health services, 1383.

10. Arzani, Muhammad Akbar: "Mofarreh al gholoub" ("Ghanounche dar teb" Analaysis). Institute of medicine's history ,Islamic and complementary medicine Studies, Tehran's university of medical sciences. Tehran's Kashmirian lithograph, Lahore, 1333 AH.

11. Arzani, Muhammad Akbrshah: Akbari medicine. First print. Institute of Natural Medicine's Revival. Qom. 1387.

12. Aghili Khorasani, Muhammad Hussein: "Kholase al Hekma". Correction, edition and research: Nazim Ismail. Institute of medicine history studies. Islamic and complementary medicine. 1387

13. Jarjani. Syed Ismail: "Zakhireye Kharazmshahy". Tehran. Iranian Academy of Medical Sciences Publications. 1380.

14. Qurashi, Ibn Nafis: "almojez fel teb". Research: Abdul Karim al-Azawi. "Al teb al Khamese", al-Qahira, 2008 AD-1429 AH.

15. Razi, Muhammad ibn Zakariyya: "Alhavy". Diseases of the stomach and esophagus, research and translation: doctor Mohamed Ibrahim Zakir. Tehran: Research Center for Traditional Medicine and Materia Shahid Beheshti University of Medical Sciences. 1389, p: 93.

16. Kurd Afshari, Gholamreza: Nutrition in Iranian medicine. Second edition. Nasle Nikan. Eleventh print, 1387, P: 128.

17. Kermani, Mohammad Karim Khan: "Daghayegh al alaj". Translation: Isa Zia Ebrahimi, first print. Kerman, Sa-adat press: 1367.

18. Gilani, Mohammad Kazem: "Hefz al seha Naseri". Corrections and research: Doctor Rasoul Choupani: Danesh pajhouh print, Tehran, Nashr al maie: 1386.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-01]